

УДК 329.8(477)

ІДЕЇ СОБОРНИЦТВА В ІДЕОЛОГІЧНИХ І ПРОГРАМОВИХ ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В РЕЧІ ПОСПОЛІТИЙ (20-ТІ – ПОЧ. 30-Х РР. ХХ СТ.)

IDEAS OF COMPETITION IN THE IDEOLOGICAL AND PROGRAMMING FOUNDATIONS OF UKRAINIAN POLITICAL PARTIES IN THE COMMUNITY SPEECH

Краснодемська І. Й.,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу історичних студій, Науково-дослідний інститут українознавства (Україна, Київ), e-mail: kiisof@ukr.net,

ORCID:[https:// orcid.org/0000-0001-5552-9073](https://orcid.org/0000-0001-5552-9073)

Krasnodemska I. Y.,

Candidate of Historical Sciences, leading research fellow, Historical Studies

Department of Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), e-mail: kiisof@ukr.net, ORCID:[https:// orcid.org/0000-0001-5552-9073](https://orcid.org/0000-0001-5552-9073)

У статті простежується розвиток ідеї об'єднання українських етнічних земель у незалежну державу в програмах і діяльності західноукраїнських політичних партій в 1920–1930-х роках. Показано, що в українській суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду проблеми соборності українських етнічних земель, національної єдності українців та збереження територіальної цілісності займали одне із центральних місць і були відображені в ідеології й політиці українських політичних партій національно-державницького спрямування на Західній Україні, а їх стратегічним завданням було здобуття й побудова незалежної соборної України.

Ключові слова: соборність, Україна, українські політичні партії, ідеологія, програма, етнічні землі, територіальна цілісність, національна єдність.

The article examines the development of the idea of uniting Ukrainian ethnic lands into an independent state in the programs and activities of Western Ukrainian political parties in the 1920–1930s. It was shown that in the Ukrainian socio-political thought of the interwar period, the problems of the unity of Ukrainian ethnic lands, the national unity of Ukrainians and the preservation of territorial integrity occupied one of the central places and were reflected in the ideology and politics of Ukrainian political parties of national-state orientation in Western Ukraine at that time, and the strategic task of them was the election and construction of an independent communal Ukraine.

Keywords: catholicity, Ukraine, Ukrainian political parties, ideology, program, ethnic lands, territorial integrity, national unity.

Шлях українців до територіальної соборності, національної єдності був доволі складним. На початку ХХ ст. створення незалежної соборної Української держави, яка охоплювала б усі етнічні українські землі, що входили тоді до складу Російської та Австро-Угорської імперій, було одним з пріоритетних завдань української суспільно-політичної думки.

Підтвердженням цього стало закріплення ідеї соборності в програмних документах українських політичних партій, які були створені в той період. Особливо важливим був той факт, що відбувалося це майже одночасно як на заході, так і на сході України.

На сучасному етапі державотворення в Україні, коли Україна опинилася перед новими складними випробуваннями, стратегічною метою є консолі-

дація української нації, збереження територіальної цілісності та недоторканості держави, зміцнення єдності всіх її регіонів, відмінність і різноманітність яких сформувалася під тиском історичних, конфесійних, етнічних, соціокультурних чинників впродовж багатьох століть, в результаті чого об'єднання наддніпрянців, наддністрянців і закарпатців в єдину соборну українську державу видавалося нереальним навіть теоретично принаймні до кінця ХІХ – початку ХХ ст.

І для досягнення цієї мети особливого значення набуває аналіз й застосування багаторічного досвіду боротьби нашого народу за свою соборність та незалежність, що й актуалізує проблему української соборності – як в суспільно-політичному, так і в науковому вимірах.

Отже, метою даного дослідження є вивчення та аналіз соборницьких ідей в ідеологічних та програмових засадах українських політичних партій на Галичині в 20-30-ті роки ХХ ст.

Окремі аспекти даної проблеми представлені в узагальнюючих працях І. Кугутяка [11, 12], І. Соляра [25], Т. Ходак [29], Б. Лаврука [14,15], В. Фугала [28], П. Гай-Нижника [4] з історії національно-визвольного руху, діяльності західноукраїнських політичних партій в міжвоєнний період. Ідеї соборництва в суспільно-політичній думці в першій половині ХХ ст. в історичному контексті представлені в дослідженнях Т. Горбань [5], В. Сергійчука [24], М. Обушного [19], О. Реєнта [23], І. Кураса [13], І. Гошуляка [6], Н. Стецюка [26], С. Костя [10], а в правовому – в розвідках В. Єрмолаєва [9], Н. Чеботок [30], О. Чижова [31].

З аналізу документів, якими регламентувався об'єднаний процес, на думку члена Державного Секретаріату ЗУНР М. Лозинського випливає тільки одне – зобов'язання лідерів ЗУНР і УНР здійснити за сприятливих обставин фактичне з'єднання обох державних утворень, а виключним способом досягнення мети залишились спільні воля й прагнення до порозуміння. Але така перспектива видавалася не зовсім втішною через відсутність надійних правових засад та несприятливі політичні обставини. «Коли б українська державність на територіях обох українських держав укріплялася, тоді непорозумінь було би що-раз менше і в кінці швидке скликання Установчих зборів було би з'єднало обі українські держави в одну. Однак українська державність не укріплялася, обі українські держави під натиском Польщі і Росії втратили територію...», – зауважував М. Лозинський [16, с. 71].

Після втрати національної державності України на поч. 20-х рр. ХХ ст. наслідком чого став «розподіл» українських земель між СРСР, Польщею, Румунією та Чехословаччиною питання соборності України особливо загострилося і стало одним із ключовим в ідеології й програмах тогочасних українських політичних партій.

На той час усі політичні партії у Наддніпрянській Україні, окрім КП(б)У¹, були заборонені, а їх про-

¹ УКП припинила своє існування в 1925 р., УКП(б) у березні 1920 р. влилася в КП(б)У.

відні діячі змушені були емігрувати за кордон, а частина були фізично знищені репресивно-каральними органами радянського тоталітарного режиму.

Інша ситуація для діяльності політичних партій у 1920–1930-х рр. склалася на західноукраїнських землях, які опинилися під владою Польщі. Незважаючи на окупаційний режим (приєднання у березні 1923 р. Галичини до Польщі) і, як наслідок, глибоку кризу в західноукраїнському національно-визвольному русі, у підпольській Україні на той час уже діяли 12 політичних партій, що належали до національно-державницької, ліворадикальної (або комуністичної), москвофільської і угодовської (до Польщі) течій.

Неприйняття польської окупації, заперечення Польщею рішення Ради послів Антанти, боротьба проти національного поневолення, за державну незалежність і соборність України сприяли об'єднанню національно-державницьких сил. У край несприятливих умовах українські політичні партії змушені були шукати можливості для відстоювання національних інтересів.

Прагнучи усунути розбіжності в українській політиці західноукраїнських земель і консолидувати націоналістичні сили, українські національні угруповання, а саме Українська народна трудова партія з її обома групами, Українська партія національної роботи і Національна група Української парламентарної репрезентації зі своїми однодумцями з Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя в 1925 р. об'єдналися в одну партію – *Українське національно-демократичне об'єднання (далі – УНДО)* [25, с. 51], основною метою якого стало «... здобуття соборної і незалежної Української Держави, і тому партія обстоює політичне самовизначення українського народу на всіх його етнографічних землях», а серед програмових засад були: 1) національна єдність всього українського народу; 2) відмінний український характер Східної Галичини з Лемківщиною, Холмщини з Підляшшям і Волині з Поліссям, де українське населення є переважною більшістю, спонукає західноукраїнські землі боротися проти Польщі разом як цілість і створити єдиний національний фронт; 3) свої змагання здійснювати всіма доступними засобами боротьби, в якій не допускається чужого панування на цих землях; 4) вважати Радянську Україну етапом до Соборної Незалежної Української Держави тощо [25, с. 49–51].

Голова УНДО Д. Левицький, будучи у 1918 р. повноважним представником Ради державних секретарів ЗУНР, разом з Л. Цегельським підписав Передвступний договір, заключений 1 грудня 1918 року на станції Фастів між Українською Народною Республікою й Західноукраїнською Народною Республікою про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю [14, с. 581].

У подальшому Д. Левицький на з'їздах УНДО в 1925–1928 роках в своїх промовах постійно підтримував ідеї щодо незалежної, самостійної і соборної української національної держави на всій українській території.

Зокрема, у своєму виступі 9 березня 1928 р. у сеймі він зазначив, що, незважаючи на те, що боротьба за самостійну українську державу завершилася поразкою, «найвищим, святим і непорушним ідеалом нашим є незалежна, соборна Українська національна держава на всіх українських землях. Тому всі міжнародні акти, якими споконвічні українські землі: Східну Галичину разом з Лемківщиною, Холмщиною, Волинь, Підляшшя і Полісся передано Польщі, а саме: трактат укладений в Ризі 18 березня 1921 р. і рішення Ради послів у Парижі 14 березня 1923 р. як акти, які насилують право українського народу на самовизначення, вважаємо де-юре неправосильними. А вступаючи до польських Законодавчих палат, будемо і цим шляхом йти до здійснення найвищого права української нації» [22].

Низка політичних партій, зокрема Сельроб, розкритикувала цю заяву і звинуватили УНДО в прислугуванні польському табору. Однак у своєму виступі 30 травня 1928 р. голова УНДО Д. Левицький спростував закиди, наголосивши на неминучості утворення української держави на всіх етнічних землях усупереч польській і більшовицькій експансіоністській політиці: «Розвиток подій у колишній Російській імперії від весни 1917 р. незаперечно свідчить, що мусить прийти до відірвання українських земель від усякої державної спільності з російським землями і що мусить прийти до виникнення незалежної української держави. А логіка історії каже, що ніколи 30-ти мільйонна материнська держава не зречеться 6-ти мільйонів своїх земляків, відділених вузькою річкою від материнського кореня... Партія, яку я репрезентую, веде боротьбу за цю мету легальними засобами» [18].

Український історик, політичний діяч І. Кедрин, будучи у 1920–1930-х рр. членом ЦК УНДО і кореспондентом часопису «Діло», стосовно співвідношення особистих і загальнодержавних інтересів зауважував: «проблема “ми” і “ви”, між якими були колись та й нині є політичні кордони, не минулися. Бо з волі лихої долі не завершився ще остаточно й без решти процес перетоплювання різних частин народу в одну велику Націю, і не тільки з одною мовою та одною культурою, але й одною політичною думкою» [10, с. 82].

Вчений також аналізував стосунки між українцями галицькими й наддніпрянськими у контексті всеукраїнської ідеї. Він критикував тих емігрантів із Наддніпрянщини, які підтримували поділ українського народу на ці два відлами і культивували різницю між двома вітками українського народу.

І. Кедрин виступив проти спроб з будь-якого боку узурпувати право репрезентувати весь український народ (такі спроби були і з боку галицьких публіцистів). З огляду на ідею соборності І. Кедрин стверджував, що нема галичан і наддніпрянців, а є українці – думка, яку ще на початку століття пропагували І. Франко і М. Грушевський [10, с. 82–83].

Історики в діаспори С. Томашівський, О. Шульгин, З. Пеленський, О. Назарук в своїх працях критикували радянське фільство та не надіяли-

ся на радянську Україну в реалізації соборницької ідеї. Вони займали полонофільську орієнтацію і виступали за українсько-польське зближення [10, с. 82–83].

Щодо української соціал-демократії Галичини, то вона на початку 1920-х роках пережила період розколу, радянськості впливів, репресій з боку польських властей. Натомість пізніше ті соціал-демократи, які побачили антиукраїнський характер більшовицького режиму на Східній Україні, згуртувалися на національних засадах. Відновлена *Українська соціал-демократична партія* (далі – УСДП) поширила свою діяльність на українське робітництво міст Галичини, бажала поділити владу в професійних спілках з ППС (Польська партія соціалістична), сприяла обмеженню комуністичного впливу на населення міст. Головою партії був обраний відомий адвокат Л. Ганкевич, до партійної екіпіровки належали: В. Старосольський, П. Буняк, В. Темницький, А. Кусик, М. Герасимець, І. Квасниця та ін.

Переломним моментом політичної еволюції УСДП стала партійна нарада 14–15 січня 1922 р. у Львові, на якій соціал-демократи вперше офіційно поставили вимогу возз'єднання всіх західноукраїнських земель з УСРР і утворення «об'єднаної суверенної робітничо-селянської України». Водночас делегати одногослосно заявляли, що сучасна радянська Україна не була «повним завершенням наших змагань і кличів» [3].

Коли соціал-демократи поширювали свою діяльність серед малочисельного українського пролетаріату, то радикали вважали себе захисниками західноукраїнського селянства та сільської інтелігенції. *Українська радикальна партія* (далі – УРП) підтримувала зв'язки з пражськими есерами під проводом М. Шаповала, а в Західній Україні програма УРП збігалася з програмою українських есерів Волині. Між обома партіями постійно відбувались консультації щодо діяльності членства обох організацій. Об'єднаний партійний форум відбувся 14 лютого 1926 р. у Львові. З'їзд *Української соціалістично-радикальної партії* (далі – УСРП) обрав Головну управу: І. Макуха, М. Матчака, О. Навроцького, О. Павліва, О. Коберського, Р. Дашкевича та ін. В політичних резолюціях з'їзду підкреслювалося, що однією з причин поразки національно-визвольних змагань часів української революції була відірваність українців один від одного і відсутність міцного зв'язку між окремими українськими територіями. Щоб національна єдність стало реальністю, вона має вирости в серцях і головах всіх українців. Тому необхідно, щоб об'єдналися ті українці, що визнають народовладдя, соціалізм та соборність основними силами відродження. З'їзд також стверджував, що український народ прагне самостійності і соборності [17, с. 340].

Про соборність українського народу на всіх його землях, за об'єднання всіх українських земель в одну соборну незалежну Україну йшлося також і у програмі партії.

З початку своєї діяльності УСРП перебувала в опозиції до польської влади та вважала інкорпора-

цію Західної України Польщею нелегітимною. З цього приводу в зверненні Головної Управи партії до керівництва Української парламентарної репрезентації (УПР) у зв'язку з виборами президента Польщі у 1926 р. наголошувалося про необхідність недвозначної рішучої заяви Української парламентарної репрезентації, в якій має стверджуватися право українського народу, не зважаючи на внутрішню та зовнішню ситуацію в Польщі, наполегливо домагатися всіма доступними методами і засобами свого соціального, національного визволення з-під польського панування та обстоювати об'єднання цілого українського народу на всіх його етнографічних землях в самостійну соборну українську трудову республіку [7].

Великим завданням УСРП в змаганні за соборність, на думку І. Макуха, було «об'єднати весь український національний рух у Західній Україні. З другої половини 1919 р. Західна Україна то вже не тільки Східна Галичина разом із Лемківщиною. На захід від ризької граничної лінії були ще Холмщина, Підляшшя, Полісся і Волинь. Треба було всі сили українського народу об'єднати для спільної праці й боротьби. Важливість цієї проблеми лежала не тільки в ідеологічній площині соборного духу. Цього вимагала також політична konieczність практичної боротьби проти польонізаційного походу...» [17, с. 317–318].

Підтримувала державно-соборницькі ідеї і *Українська військова організація* (УВО), основним завданням якої було боротьба за українську державу, побудовану за національним принципом; самостійну, тобто ні від кого незалежну й соборну – яка охоплювала б всі українські етнічні землі. Лідер УВО Є. Коновалець у своїй праці «Причинки до історії української революції» згадує про студентську молодь, яка всюди пропагувала ідеї соборництва, національного активізму й віри у власні сили як протилежність до сепаратизму тощо. І це не випадково. Адже ідеї державності й соборності визрівали, пропагувалися й знаходили підтримку саме серед української молоді, яка, переймаючись націоналістичною ідеологією, створила низку спортивно-патріотичних організацій: «Пласт», «Луг», «Сокіл», «Січ» та ін. Соборницька ідея була провідною на сторінках «Студентського вісника», «Нашого шляху», «Нового часу», «Національної думки», «Сурми».

Висвітлюючи національно-визвольні змагання, Є. Коновалець показав, що Січові стрільці, сформовані спочатку в основному із галичан, захищали Центральну Раду як символ української державності, підтримували її авторитет силою зброї і коштом свого життя. Незважаючи на те, що Січові стрільці потрібні були тут, у Галичині, вони залишилися у Києві, щоб рятувати українську державність й ідею соборності, не наголошуючи, а навпаки, стираючи різницю між українцями Заходу і Сходу. Київські Січові стрільці довели, що похід УГА на Київ, гасло «Через Київ до Львова!», може, було помилкою з огляду на військово-політичну стратегію, але вони були породженням морально-духовної атури соборницької ідеї. Таким чином, ідея

соборності, як і ідея державності, перестала бути лише теоретичною істиною і духовною вартістю, вона стала реальним завданням, яке потрібно було виконувати [10, с. 83–84].

На соборницьких позиціях стояли друківані видання УВО – «Наш шлях» і «Сурма». Про «Сурму» один із її редакторів М. Мартинець згадував: «Ми устійнили спільно напрями: «Сурма» повинна оголосити цілу низку ідеологічно-політичних статей, узятих в певну систему. Передусім треба з'ясувати цілу проблематику соборності – отже повинні бути статті проти радянської більшовизму, проти автономізмів і угодовства, а угрунтування ідеалу Самостійної і Соборної Української Держави, спертого на принцип власних сил» [10, с. 79–80].

Націоналізм в Україні, поява якого зумовлена поразкою визвольних змагань 1917–1923 рр., втратою української державності, репресивно-каральними методами правління більшовицького, польського, румунського режимів на українських територіях, а також розчаруванням у соціалістичних, монархічних і ліберально-демократичних доктринах, неефективністю парламентсько-демократичних методів діяльності легальних українських політичних партій, еволюціонував від етнокультурного патріотичного сентименталізму до ідеологічної доктрини й політичного руху.

Він не був єдиним цілісним явищем. У 30-х роках вирізняються два його різновиди: «інтегральний», або «організований», націоналізм, уособленням якого виступила *Організація українських націоналістів* (далі – ОУН), і «творчий» націоналізм Д. Паліїва та М. Шлемкевича (Іванейка), відповідником якого був *Фронт національної єдності* (далі – ФНЄ) [29, с. 180].

Між цими двома націоналістичними течіями було чимало відмінностей, які, у першу чергу, стосувались їх державотворчих програм.

Окреслена Д. Паліївим, С. Волинцем, М. Іванейком у загальних рисах державотворча концепція ФНЄ передбачала відновлення соборної української держави на всіх її етнографічних територіях. Реалізувати свою програму фронтовики планували, опираючись на зовнішні й внутрішні фактори. Зовнішньополітичною передумовою утворення української держави мав стати неминучий, на думку проводу ФНЄ, міжнародний воєнний катаклізм, під час якого СРСР потерпить поразку. Публіцисти ФНЄ вважали, що «більшовизм перемиється поволі в якийсь новітній московський націоналізм», який став головним ворогом українства, а тому боротьба з ним оголошувалась головним завданням українського населення західноукраїнських земель. Один із провідних діячів ФНЄ С. Волинець (колишній член КПЗУ) у політичному рефераті, виголошеному 20 вересня 1936 р. на конференції ФНЄ, підсумував: «Наша ідейна і політична постава мусить бути в кожному разі проти більшовицька, бо більшовизм загрожує нашому існуванню як нації» [29, с. 184–185].

Непримиренним було ставлення ФНЄ і до Польщі. Фронтовики різко засудили автономістську концепцію УНДО, виступили проти будь-яких

угод з польським урядом. Боротьба з угодовством стала одним із факторів утворення ФНЄ.

У постановках Конгресу українських націоналістів (28 січня – 3 лютого, 1929), на якому, власне, й було створено ОУН, зазначалося, що необхідною умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.», а «для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулятом є створення політично-правної організації, означеної: Українська Самостійна Соборна Держава» [20, с. 5] на всій українській етнічній території, її збереження та розвиток. У своїй діяльності рух керувався ідеологією українського націоналізму та вів боротьбу проти польського, радянського, а згодом і німецького режимів, які не хотіли визнавати Україну як самостійну державу.

Ідея боротьби за соборну суверенну Україну пронизала всі промови, дискусії, постанови Конгресу. Засобом досягнення цієї мети було проголошено революційну боротьбу проти всіх поневолювачів українського народу, що окупували його землі.

Від імені Конгресу (Збору) було видано відозву до українського народу, в якій окреслено шляхи побудови незалежної соборної української держави. Боротьба української нації за незалежність у 1917–1920 роках закінчилася поразкою. Україна опинилася під окупантів. «Але в огні боротьби, – наголошувалося у відозві, – вибуло в українському народі незломне прагнення волі й остаточно оформився ідеал Незалежної Соборної Української держави, який серед тяжких обставин сучасності владно кличе Українську Націю до продовження боротьби аж до остаточної перемоги».

ОУН мала стати надпартійною організацією, яка об'єднувала б всіх бажаючих не до боротьби за здійснення тієї чи іншої партійної програми, а за основну національну мету: за соборну самостійну Україну.

Програмні засади ОУН з часом еволюціонували та зазнали змін, проте положення про Українську самостійну соборну державу, сформульоване С. Коновальцем після поразки національно-визвольних змагань, залишалося надалі одним із основних, стратегічних в усіх програмних документах ОУН і після її розколу в 1940 р.

Зокрема в Постанові II Великого збору ОУН (р), що відбувся в квітні 1941 р., наголошувалося, що «Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників оформився в окрему політичну організацію – ОУН» [21, с. 24–47].

На цьому ж Великому зборі було встановлено Свято Соборності – 22 січня, що було логічним, позаяк ОУН завжди боролася за відновлення Соборної України. Так 31 серпня 1919 р. спільними зусиллями Дієвої та Галицької Армії об'єднані українські війська знову заволоділи Києвом, що

стало для українських націоналістів символом збройної соборності та святом української зброї й перемоги, «бо це побідила Ідея одної великої нероздільної Соборної України, – одної Армії одного Проводу і Команди без різниць на Придніпрянців і Наддністрянців, Галичан, Волиняків чи Кубанців» [4, с. 457].

Шлях досягнення незалежної української держави ОУН вбачала в організації збройної боротьби українського народу проти окупаційних режимів, що мала завершитись національною революцією. «Українська нація виборє собі волю та державність лише шляхом національної революції та оружно́ї боротьби, під час якої на українських землях пануватиме національна диктатура, як то завжди бувало під час війни або визвольної боротьби інших націй» [29, с. 181], – писав обраний головним суддею ОУН М. Кушнір (Я. Дуб).

ОУН заявила, що й надалі поборюватиме «акцію тих польських угруповань, що змагають до відновлення польської окупації українських земель» і лише ліквідація протиукраїнських акцій з боку поляків «є передумовою унормування взаємин між українською й польською націями». ОУН(р) боротиметься «за скріплення українського характеру тих земель засобами, залежними від умовин і політичної доцільності й прилучення їх до Української Держави, а не до польських земель», як і у Закарпатській Україні, де Організація «змагає до розбудови політичної сили українського народу та до прилучення Закарпаття до Української Держави» [4, с. 464–465].

Соборність, на нашу думку, в широкому розумінні не тільки єдність і цілісність українських етнічних земель, недоторканість їх кордонів, а й духовне єднання, відчуття, мрії, форма всеукраїнського мислення.

Так склалося історично, що між регіонами України існують ментальні, суспільно-поведінкові, культурно-звичаєві та ідейно-політичні відмінності. Здебільшого вони зумовлені перебуванням деякий час певних її регіонів в складі чужих держав, насамперед Росії, яка особливо нищила українську ідентичність, вбачаючи в ній свого геополітично-цивілізаційного конкурента.

«Шляхи до реалізації самостійності й соборності йдуть через самостійність і соборність нашої інтелігенції, її кожного окремого члена. Поки не переборемо в собі розуміння політичного співжиття, як «Україна – це я», доти соборність буде побожним бажанням, мертвою формулою, а то й ще гірше – фальшивою розмінною монетою політичних «комбінацій», – наголошувалося на сторінках офіційного часопису ОУН «Розбудова нації» [2, с. 14].

В 20–30-ті рр. ХХ ст. українська галицька інтелігенція як найбільш прогресивна частина українського народу використовувала будь-які можливості, долала різні перешкоди, що з'являлися на її непростому шляху та творила нове життя українського народу. Вона «розширювала просторові межі українського світу, Дому, в галицьких сполонізованих містах і не розчинялася у них, ... а навпаки, викристалізовувалась саме як українська».

Психологічні особливості української інтелігенції й селянства характеризує в розвідці «Соборність психології та політики – основа націоналізму» («Розбудова нації», 1928) член Проводу ОУН М. Сціборський, де обґрунтував не лише соборницький ідеал, а й результат поєднання цих двох важливих складників ідеї соборності. На його думку, селянство є безперечно носієм однакових психологічних рис, а інтелігенція окремих регіонів України має певні відмінності психічних нахилів і змісту, які склалися під впливом різних чужих культур. Оскільки ці відмінності спостерігаються на побутовому рівні, то можна говорити про різноманітність психологічних форм, але не про психологічні розбіжності, що наче перешкоджають соборному духу в державній розбудові [27, с. 13].

«Цю велику працю поєднання соборної нації, скерування її зусиль в єдину точку мусить взяти на себе молодий активний націоналізм як органічний, живий вияв потенції нації... Він мусить ясно накреслити найкоротші шляхи соборної нації до державності», – зауважував мислитель [27, с. 15].

На сторінках цього ж видання Д. Андрієвський стверджував, що «Україна – суцільна нація і кожна її віднога має відчувати себе нероздільною її часткою, кожна віднога має право і обов'язок в міру своїх сил і здібностей і відповідно до свого положення брати участь у державній будівництві. В цьому і є засада соборності і її практичне застосування в наявних обставинах. І тільки будучи одним, міцно злютованим національним організмом, якого не зможуть розкласти ні політичні кордони, ні утиски, а ні ворожа ласка, ми матимемо конче потрібну внутрішню спайку і спроможність вибороти собі національну державу, яка об'єднає всі наші землі. Щодо об'єднання українських земель, то ... може і не вдасться за одним заходом зібрати до купи всі землі. Але все ж маємо до того стреміти й мати відповідне психологічне настановлення» [1, с. 9].

Наприкінці 30-х років ХХ ст. ідея соборності знову стала не лише предметом дискусії, але й практичної діяльності. Незважаючи на етнічну строкатість західноукраїнського регіону українська національна свідомість існувала і продуктивно діяла. Завдяки патріотичній молоді та старшій інтелігенції вдалося сформувати фундамент у свідомості населення Західної України.

Отже, соборність усіх своїх етнічних земель, територіальна консолідація здавна були заповітною метою українського національно-визвольного руху, який у складних умовах довготривалої відсутності власної державності фактично виконував об'єднувачу функцію, всіляко сприяючи налагодженню контактів між розмежованими державними кордонами частинами України.

Очевидно, що в умовах жорсткого радянського тоталітарного режиму, який встановився на території УРСР вже на початку 30-х років ХХ ст., ідеї соборності України дуже швидко перейшли в розряд «контрреволюційних» з усіма витікаючими з цього наслідками. Далеко «не бажаними» були ці ідеї і в міжвоєнних Польщі, Румунії та, навіть, Чехословаччині.

Проаналізувавши концепційні та програмові засади українських політичних партій, що діяли в підпольській Україні в 20-х – на початку 30-х років ХХ ст., ми дійшли висновку, що вагоме місце в них займали питання соборності українських етнічних земель, консолідації українського народу, збереження територіальної цілісності. Передбачалося відродження соборної української держави. Але шляхи досягнення різні партії бачили по-різному. Якщо ОУН, ФНС наголошували, що цей процес відбуватиметься в результаті національної революції проти всіх окупаційних режимів, то УНДО висловлювала ідею автономії західноукраїнських земель у складі Польщі.

Список використаних джерел

1. Андрієвський Д., 1930. Політика націоналізму. *Розбудова нації*, Число 9–10, с. 8–16.
2. Б. Г., 1931. Самостійність і соборність. *Розбудова нації*, 1931, Число 5–6, с. 3–5.
3. Вперед, 1921, 19 січня.
4. Гай-Нижник П. П., 2018. Концепція і модель Української Держави у програмових засадах ОУН (р): від теорії революційної націократії до практики паралельної державності, *Україна ХХ ст.: суспільно-політичні моделі національної держави (державницька ідеологія та програмні засади провідних українських партій і громадсько-політичних об'єднань)* / П. П. Гай-Нижник, С. І. Губський, А. В. Іванець, І. Й. Краснодемська, Д. В. Толочко, Т. М. Швидченко, Т. М. Шевченко. Київ, С. 446–539.
5. Горбань Т. Ю., 2005. Ідея соборності в українській суспільно-політичній думці першої чверті ХХ ст. *Український історичний журнал*, 2005, № 6, с. 95–102.
6. Гошуляк І., 2007. Проблема соборності України в контексті революційних подій 1917–1919 рр. *Україна в революційних процесах перших десятиліть ХХ століття*: міжнар. наук.-теорет. конф. 20–21 листоп. 2007 р. Київ, с. 202–216.
7. Державний архів Волинської області (ДАВО). – Ф. 60. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 32.
8. Єрмолаєв В. М., 2009. Конституційний шлях до соборності України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, № 11, с. 63–65.
9. Єрмолаєв В. М., 2009. На шляху до соборності України. *Проблеми законності*, Харків, Вип. 100, с. 63–70.
10. Кость С., 2006. Ідея соборності як методологічна засада західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика, 2006, № 27, с. 61–88.
11. Кугутяк М., 2002. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 1. Київ-Івано-Франківськ: *Плаї*, 536 с.
12. Кугутяк М., 2005. Проблема соборності у програмах і діяльності західноукраїнських політичних партій 20-х – 30-х рр. ХХ ст. *Духовність України: Галичина – Наддніпрянина – Донеччина*: III Міжнар. наук. конф. (Черкаси, 9–10 груд. 2005 р.). Черкаси, с. 72–80.
13. Курас І. Ф., Солдатенко В. Ф., 2001. Соборність і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.). Київ: *Вежа*, 248 с.
14. Лаврук Б., 2009. Державотворча діяльність Дмитра Левицького. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, № 18, с. 578–582.
15. Лаврук Б., 2009. Парламентська діяльність Дмитра Левицького (1928–1930). *Краєзнавство*, № 3–4, с. 258–262.
16. Лозинський М., 1922. Українська революція. Розвідки і матеріали. Книга п'ята. Галичина в рр. 1918–1920. Б.м., б.в., 228 с.
17. Макух І., 1958. На народній службі. Спогади. Дітройт: *Видання української вільної громади Америки*, 628 с.
18. Наші змагання. Промова Голови Українського Клубу д-ра Дм. Левицького, виголошена на пленарному засіданні сойму дня 30 травня в часі генеральної бюджетної дискусії. *Діло*, 1928, 2 червня, с. 1.
19. Обушний М. І., 2000. Соборність України: у 2 кн. – Кн. 1, 2. Київ, 2000.
20. Постанови Великого Збору Організації Українських Націоналістів, 1955. *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.* Збірка документів. [Б.м.]: *Видання Закордонних частин Організації Українських Націоналістів*, 1955, 368 с., (Бібліотека Українського підпільника, Ч. 1).
21. Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р., 1955. *ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.* [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів], 1955, с. 24–47.
22. Правно-державна заява Українського Клубу, виголошена на пленарному засіданні сойму дня 29 березня. *Діло*, 1928, 31 березня, с. 3.
23. Рєєнт О. П., 2006. Україна соборна. Наукові розвідки і рецензії. Київ: *Генеза*, 2006. 156 с.
24. Сергійчук В., 1999. Українська соборність. Київ, 1999.
25. Соляр І., 1995. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928). Львів: *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*, 71 с.
26. Стецюк Н. В., 2014. Ідеї соборності в українській політико-правій думці (спроба системного аналізу). *ФП*, № 3, с. 369–375.
27. Сціборський М., 1928. Соборність психології та політики – основа націоналізму. *Розбудова нації*, Число 1, с. 11–15.
28. Футала В., 2010–2011. Діяльність українських політичних сил у міжвоєнній Польщі (1921–1939): проблеми і напрями наукових досліджень. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*: [зб. наук. праць / відп. ред. М. Литвин] / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2010–2011. с. 268–291.
29. Ходак Т., 2011. Правові аспекти державотворчої концепції українських націоналістів 30-х років ХХ ст. *Вісник Прикарпатського університету*. Історія. Випуск 19. Івано-Франківськ, 2011, с. 179–186.
30. Чеботок Н. В., 2007. Витоки та розвиток інституту національно-персональної автономії. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, Вип. 35, С. 691–696.
31. Чижова О. М., 2001. Політичний консенсус та напрями досягнення соборності України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, Вип. 9, с. 490–496.

References

1. Andriievskiy D., 1930. Polityka natsionalizmu. (The politics of nationalism). *Rozbudova natsii*, Chyslo 9–10, S. 8–16.
2. B. H., 1931. Samostiinist i sobornist (Independence and catholicity). *Rozbudova natsii*, 1931, Chyslo 5–6, S. 3–5.
3. Vpered, 1921, 19 sichnia.
4. Hai-Nyzhnyk P. P., 2018. Kontseptsiia i model Ukrainskoi Derzhavy u prohramovykh zasadakh OUN (r): vid teorii revoliutsiinoi natsiokratii do praktyky paralelnoi derzhavnosti. (The Concept and Model of the Ukrainian State in the OUN Programming Framework (p): From the Theory of Revolutionary Nationocracy to the Practice of Parallel Statehood). *Ukraina XX st.: suspilno-politychni modeli natsionalnoi derzhavy (derzhavnytska ideolohiia ta prohramni zasady providnykh ukrainskykh partii i*

hromadsko-politychnykh obiednan) / P. P. Hai-Nyzhnyk, S. I. Hubsnyi, A. V. Ivanets, I. Y. Krasnodemska, D. V. Tolochko, T. M. Shvydchenko, T. M. Shevchenko. Kyiv, S. 446–539.

5. Horban T. Yu., 2005. Ideia sobornosti v ukrainskii suspilno-politychnii dumtsi pershoi chverti KhKh st. (The idea of catholicity in the Ukrainian socio-political thought of the first quarter of the twentieth century). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2005, № 6, S. 95–102.

6. Hoshuliak I., 2007. Problema sobornosti Ukrainy v konteksti revoliutsiinykh podii 1917–1919 rr. (The problem of Ukraine's catholicity in the context of the revolutionary events of 1917–1919). *Ukraina v revoliutsiinykh protsesakh pershykh desiatylyt KhKh stolittia* : mizhnar. nauk.-teoret. konf. 20–21 lystop. 2007 r. Kyiv, S. 202–216.

7. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti (DAVO). – F. 60. – Op. 1. – Spr. 11. – Ark. 32.

8. Yermolaiev V. M., 2009. Konstytutsiinyi shliakh do sobornosti Ukrainy. (The Constitutional Way to the Unity of Ukraine). *Biuletyn Ministerstva yustytisii Ukrainy*, № 11, S. 63–65.

9. Yermolaiev V. M., 2009. Na shliakhu do sobornosti Ukrainy (On the way to the unity of Ukraine). *Problemy zakonnosti*, Kharkiv, Vyp. 100, S. 63–70.

10. Kost S., 2006. Ideia sobornosti yak metodolohichna zasada zakhidnoukrainskoi presy pershoi polovyny XX st. (The idea of catholicity as a methodological basis of the Western Ukrainian press of the first half of the twentieth century). *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Seria: Zhurnalistyka, 2006, № 27, S. 61–88.

11. Kuhutiak M., 2002. Istoriiia ukrainskoi natsionalno-demokratii (1918–1929). T. 1. (History of Ukrainian National Democracy (1918–1929)). Kyiv-Ivano-Frankivsk: Plai, 536 s.

12. Kuhutiak M., 2005. Problema sobornosti u prohramakh i diialnosti zakhidnoukrainskykh politychnykh partii 20-kh – 30-kh rr. XX st. (The problem of catholicity in the programs and activities of Western Ukrainian political parties of the 1920s – 1930 s.). *Dukhovnist Ukrainy: Halychyna – Naddnyprianshchyna – Donechchyna*: III Mizhnar. nauk. konf. (Cherkasy, 9–10 hrud. 2005 r.). Cherkasy, S. 72–80.

13. Kuras I. F., Soldatenko V. F., 2001. Sobornist i rehionalizm v ukrainskomu derzhavotvorenni (1917–1920 rr.). (Co-ordination and regionalism in the Ukrainian state-making (1917–1920)). Kyiv: Vezha, 248 s.

14. Lavruk B., 2009. Derzhavotvorcha diialnist Dmytra Levytskoho. (State activity of Dmitry Levitsky). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, № 18, S. 578–582.

15. Lavruk B., 2009. Parlamentska diialnist Dmytra Levytskoho (1928–1930). (Parliamentary activity of Dmitry Levitsky (1928–1930)). *Kraieznavstvo*, № 3–4, S. 258–262.

16. Lozynskyi M., 1922. Ukrainska revoliutsiia. Rozvidky i msaterialy. Knyha piata. Halychyna v rr. 1918–1920. (The Ukrainian revolution. Intelligence and materials. Book of Five. Galicia in the years 1918–1920.). B. m., b. v., 228 s.

17. Makukh I., 1958. Na narodnii sluzhbi. Spohady. (In the People's Service. Memoirs). Ditroit: Vydannia ukrainskoi vilnoi hromady Ameryky, 628 s.

18. Nashi zmahannia. Promova Holovy Ukrainskoho Kliubu d-ra Dm. Levytskoho, vyholoshena na plenarnomu zasidanni soimu dnia 30 travnia v chasi heneralnoi biudzhetnoi diskusii. (Our competitions. Speech by the Chairman of the Ukrainian Club Dr. Dm. Levitsky, delivered at the plenary session of the sitting on May 30, during the general budget debate). *Dilo*, 1928, 2 chervnia, S. 1.

19. Obushnyi M. I., 2000. Sobornist Ukrainy: u 2 kn. Kn. 1, 2. (Unity of Ukraine). Kyiv, 2000.

20. Postanovy Velykoho Zboru Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv, 1955. (Resolutions of the Grand Meeting of the Organization of Ukrainian Nationalists, 1955). *OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsii ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955 r.* Zbirka dokumentiv. [B.m.]: Vydannia Zakordonnykh chastyn Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv, 1955, 368 s., (Biblioteka Ukrainskoho pidpilnyka, Ch. 1).

21. Postanovy Druhoho Velykoho Zboru Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv, shcho vidbuvsia v kvitni 1941 r., 1955. (Resolutions of the Second Grand Assembly of the Organization of Ukrainian Nationalists, held in April 1941, 1955). *OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsii ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955 r.* [Zakordonni chastyni Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv], 1955, S. 24–47.

22. Pravno-derzhavna zaiava Ukrainskoho Kliubu, vyholoshena na plenarnomu zasidanni soimu dnia 29 bereznia. (Statutory Statement of the Ukrainian Club, made at the plenary session of the sitting on March 29). *Dilo*, 1928, 31 bereznia, S. 3.

23. Reient O. P., 2006. Ukraina soborna. Naukovi rozvidky i retsenzii. (Ukraine is cathedral. Scientific intelligence and reviews). Kyiv: Heneza, 2006, 156 s.

24. Serhiichuk V., 1999. Ukrainska sobornist. (Ukrainian catholicity). Kyiv, 1999.

25. Soliar I., 1995. Ukrainske natsionalno-demokratychno obiednannia: pershyi period diialnosti (1925–1928). (Ukrainian National Democratic Union: The First Period of Activity (1925–1928)). Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 71 s.

26. Stetsiuk N. V., 2014. Idei sobornosti v ukrainskii polityko-pravii dumtsi (sproba systemnoho analizu). (Ideas of catholicity in Ukrainian political-right thought (attempt at systematic analysis)). FP, № 3, S. 369–375.

27. Stsiborskyi M., 1928. Sobornist psykhologii ta polityky – osnova natsionalizmu. The cohesiveness of psychology and politics is the basis of nationalism. *Rozbudova natsii*, Chyslo 1, S. 11–15.

28. Futala V., 2010–2011. Diialnist ukrainskykh politychnykh syl u mizhvoienii Polshchi (1921–1939): problemy i napriamy naukovykh doslidzhen. *Ukraina – Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*: [zb. nauk. Prats (Activity of Ukrainian Political Forces in Interwar Poland (1921–1939): Problems and Directions of Scientific Research) / vidp. red. M. Lytvyn] / Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Lviv, 2010–2011. S. 268–291.

29. Khodak T., 2011. Pravovi aspekty derzhavotvorchoi kontseptsii ukrainskykh natsionalistiv 30-kh rokiv KhKh st. (Legal Aspects of the State-Making Concept of Ukrainian Nationalists of the 1930s.). *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia*. Vypusk 19. Ivano-Frankivsk, 2011, C. 179–186.

30. Chebotok N. V., 2007. Vytoky ta rozvytok instytutu natsionalno-personalnoi avtonomii. (The origins and development of the institute of national and personal autonomy). *Derzhava i pravo*. Yurydychni i politychni nauky. Kyiv, Vyp. 35, C. 691–696.

31. Chyzhova O. M., 2001. Politychnyi konsensus ta napriamy dosiahnennia sobornosti Ukrainy. (Political consensus and directions for achieving unity of Ukraine). *Derzhava i pravo*. Yurydychni i politychni nauky. Kyiv, Vyp. 9, C. 490–496.